

Slovo úvodní k Mladým zápasům

Co zde podávám, jsou moje první boje kritické, *premières armes*. Zde jsem po prvé přičichl k prachu; a mohu říci, že mně nezavoněl odporně. První recenze, které jsem psal před více než čtyřiceti lety. Že vycházejí tak pozdě, je vinna hlavně má indolence, má nechuf obracet se za sebe, má nechuf obírat se vlastní minulostí. A ta nechuf prýští zase z toho, že jsem zaujat vášnivě budoucností a přítomností, akže mně nezbývá ani času, zabírat se do své minulosti. Ale tato indolence má také své dobré stránky. Nechej přejít přes svou práci čtyřicet a více let, jak ti ji to ujasní a zhodnotí! Čas je přece jen nejradiálněji kritik, zatraceně nepodplatný a nesmluvný. Dovolil jsem si experiment, ne právě běžný u nás, snad proto, že je dosti nákladný a že si žádá značné režie. Nechat přejít přes čtyřicet let přes svou práci — tedy mnohem víc než radil starý Horác — u vědomí toho, že všechno slabé odpadne a že co budí tvůj zájem ještě po čtyřiceti letech, má jakousi čáku na přežití do čtyřicítky následující.

Abych řekl pravdu, podívil jsem se při přehlížení těch starých zežloutlých papírů, jak ty všechny staré problémy, které nám mladým pily tehdy krev, jsou i dnes bolestně živé, a jak posedají, někdy pod jinými jmény nebo málo pozměněné nebo jinak zakuklené, i dnešek. Mohu říci s klidem, bez jakéhokoli napařování, které cítím přitížit pod sebou, abych se pro ně chtěl vůbec namáhat, že jsem tento výběr pořizoval s největší přitností a že jsem nepojal do něho ani jedné mrtvé, nebo hluché stránky. Pod zcela lehynkou vrstvou popela, pod terminologií někdy dosti zastaralou nebo scholastickou, jak mi ji podávala tehdejší věda, kryje se živý oheň, který tě dovede popálit ještě dnes a po případě vehnat ti slzy bolesti ještě dnes do očí. Mohu říci s plným klidem, že se tu bojuje o věci velmi velké. Ty

věci ležely ovšem tehdy ve vzduchu, ale to činí právě léta devadesátá minulého století pamětihodnými, že jsme tu velikost a naléhavost každý svým způsobem, my devadesátníci, cítili a snažili se každý svým způsobem upřímně na ty otázky odpovědět.

Já speciálně bojoval jsem tenkrát o nové pojetí kritiky, které se ve mně po mnohých a mučivých bojích ustavilo, a které jsem se snažil realizovat, jak jsem dovedl. To pojetí mělo několik rysů, které zvláště popouzely a někdy až do surovosti katily naše domácí lidi, ale o kterých se později dokázalo, že byly založeny v nutnosti dobové, že sám čas ilačil na jejich zrod, protože byly jeho nejčistším výrazem. Zároveň se mnou v cizině bilo se několik významných kritiků se stejnými problémy a došli k stejnému řešení; takový Alfred Kerr v Německu, takový Paul Souday ve Francii, takový George Moore v Anglii. A mohu klidně říci, že jsem mnoho z jejich pojetí i z jejich metody předjal a s tím, co jsem sám chtěl a oč jsem sám usiloval, setkal se mnohem později u nich.

Bylo to nejprve mé pojetí kritiky jako tvůrčího uměleckého žánru, co naráželo u nás na vztekly odpor. Zavrhoval jsem starší utilitářské a didaktické pojetí kritiky tehdy běžné: jako by kritik měl vychovávat nebo poučovat svými kritikami ať obecnost, ať autora. Píše-li Alfred Kerr v předmluvě k prvnímu svazku svých kritických spisů v listopadu 1904, že jeho kniha znemožňuje blbý protiklad básník-kritik, píše-li že pravý kritik musí být básníkem, tvůrcem, vytvářečem postav, řekl jsem totéž víc než deset let před ním, a žádal jsem naléhavě, aby kritik tvořil jako básník, po goethovsku mluveno, *h ö c h s t s e l b s t s ü c h t i g*. I já jsem chtěl být kritikem-básníkem, který za spisovatelem uhaduje a vytváří člověka.

Za druhé, spojuje mne s tehdejší světovým hnutím kritickým vůle k lásce i k nenávisti, boj proti t. zv. objektivitě kritické, která nebyla nic jiného než lhostejnost a nevyhraněnost kritického svědomí. Učil jsem: kritika budiž polárně vyhraněna, krystal a ne roztok, tvar a ne bláto nebo brečka. Jasně buď přitakávej nebo odmítej ve jméno životné orientace přítomnosti a budoucnosti. I nenávist tvá je svatá, kde je ve službách nových životných pudů, nových zjemněných smyslů.

A zvláště svatá je nenávistná kritika tam, kde si musí, ona, vznešená Musa se zbrojnou přílbou Palladinou, ona, stvořená k tomu, aby stanula

v bitvě homérské za Achilly a Odyssey a našeptávala jim odvahu, důvtip i rovnováhu duše, vykasat svou řízu, vzít do ruky koště a kbelik vody a vymetat spoustu smetí vlastenecky uctivaného, kterého se nahromadilo tolik, až ucpalo nejen vývojové dráhy poesie a písemnictví, nýbrž prostě i stoky, takže smrad z toho v městě božím byl přenáravný a vzduch v něm opravdu k zalknutí. Což se právě přihodilo nám v Čechách, když se nám na počátku devadesátých let minulého století, hochům tehdy ne mnoho nad dvacet, dostalo cti, přijít v bližší styk s tehdejší hodně zaneřáděnou literaturou českou. Ano, zde, v této své metamorfose v děvku služebnou a stájovou je kritika nejvznešenější, z de smekněte před ní hezky hluboko.

Přítom jsem nechtěl být pouze impresionista. Vycházel jsem z chvíle, ale šel jsem za věčností; vycházel jsem z dojmů, ale hledal jsem zákon, a ne-li zákon, aspoň cestu k jeho poznání. Vycházel jsem z osobnosti kritisujičtího, ale spěl jsem za osobností kritisovaného; pravím za jeho osobností, ne za jeho osobou — za tím typickým a podstatným z objektivního procesu sebeuskutečňování ducha, který na chvíli nese ta která osoba básnická.

Ale také jsem nechtěl být dogmatikář žádné církve; ne někdo, kdo pracuje apriorismy a kdo od nich přijímá kategorie. Studoval jsem tvořivé děje duchovní s vědomím, že jde o spoutanou sílu ethickou, která se touží osvobodit a uskutečnit svobodu v zákoně. Nová svoboda, nový zákon: ty měly hlavní můj zájem. Nepřijímal jsem zákon jako statický kadlub, do něhož se lije životná vůle a životný obsah. Cítil jsem, že nový zákon musí být t v o ř e n, ne naplňován; tvořen z nejžhavějšího jádra vůle k svobodě a k životu. Hleděl jsem všude ospravedlnit novou formu z ducha nové vůle dobové, hleděl jsem na novou svobodu sub specie nového zákona, t. j. nové nutnosti dobové. Sledoval jsem se zásadnou sympatií a láskou stále větší a větší uvolňování formy jako podstatný znak vývoje životního, jako sám charakter moderní vitality a snažil jsem se přiblížit se co nejvíce tomuto dramatickému ději, pokud mně to dovolovala tehdejší těžká scholastická ještě výzbroj teorií psychologických a sociologických. Snažil jsem se vysledovat co nejvíce básnické dílo v pohybu. Snažil jsem se básnické dílo zapnout co nejvíce do pohybu společenského, a pokud jsem dovedl, i do nulkaivosti vývoje morfologického.

Nikdo se nepodivuj nepatrnosti mých námětů. Nalezneš zde snad někde dost bystrosti, síly a umu, které jsem vyplýval na knihy mrtvě narozené nebo jepice, jimž nebylo práno dožít se ani literárního podvečera; a řekneš si snad, že jsem jich mohl užít na věci hodnoty trvanlivější. Ale to bys křivdil našemu tehdejšímu mládí; bylo všechno jiné jen ne povážlivé a rozvážlivé. A já vidím jeho čest právě v tom, že nám chyběla taková uvážlivost a rozšafnost. Vidím jeho čest v takové zvláštní netrpělivosti a nakvašenosti; a právě takového a ne způsobného a ulízaného mládí bylo tehdy na výsost třeba. Ano, takovi byli jsme tehdy; plní vnitřního kvasu, žáru, napětí, ano, přeplnění jimi; a žár ten čekal netrpělivě — ó příliš netrpělivě — jen první ledajakou příležitost, aby se vylil, nevybil. Kromě toho jsem jako kritik-umělec věřil, že je objekt celkem lhostejný, že je možno vytvořit lidsky i básnicky zajímavou postavu z modelu hodně podprůměrného, že v kritice všecko záleží na duši kritisujičtího: na té vnitřní hudbě, která se v ní zdvihne a rozzvučí z podnětu bůhvíjakého, na té tuše vesmírné krásy a hrůzy, která ji prochvěje třebas i při pohledu na takového ucouraného chrousta, třebas i při pozorování takové chlupaté nebo olysalé housenky lidské . . .

Zákony lomu paprsků nebo jiné zákony optické, říkali jsme si, jest možno studovati na první náhodné louži; i v ní se zrcadlí slunce, i v ní se třítští v noci hvězdy, i ona je zapjata do vesmírné krásy a síly, i ona může a chce být ohniskem čehosi, čemu se říká kosmická poesie. Byli jsme odsouzeni tehdy do žaláře, do českého žaláře ne právě vzdušného nebo světlého, ba dokonce ani ne hygienického po požadavcích nejprimitivnějších. A tak se nediv, že jsme si nemohli stavět dobře vyzbrojených laboratoří nebo observatoří na vysokých horách. Nýbrž podivuj se spíš tomu, že ani v něm někteří z nás neztratili svobody ducha a křidel a schopnosti nořit se do širého toku a jiskření hvězdného, do toku větru kosmického, a dovedli se občas zapnout do jeho magnetických nebo elektrických esluvit.

Ani se nepodivuj příliš, že jsem někdy — a nejen já — musil maskovat svou myšlenku, svou zkušenost nějakou obdobnou cizí myšlenkou nebo cizí zkušeností, abych je spíš vpravil do zemí koruny svatováclavské a zde do českých lebek tak skoro jako kontraband. Bývaly to choulostivé operace. Ale musili jsme k nim brát někdy útočiště, poněvadž vlastenečtí podomci

novinářští stáli s košťáty před svými oficínami a utloukali jimi myšlenky nejinak než vzteklé psy: braly jim spánek, tak libezně navozený několika obvyklými večerními sklenicemi plzeňského. A tak se mně — a jistě nejen mně — snad jednou dvakrát přihodilo, že jsem svou myšlenku a své vidění věci musil skrýt za masku myšlenky cizí nebo vidění cizího, k němuž musiti být ti dobrovolní domácí hasiči přece ohlednější než k vidění člověka domácího; musil jsem je přestrojit za citát. Dnes se to ovšem snadno pozná; ale stín — je-li to vůbec stín! — z toho nepadá na nás, nýbrž na ty, kdož nás k takovým manévřům nutili. Býval jsem obyčejně sám a pacholků proti mně jako v té staré baladě — moc, trochu moc! „Pacholků na něj velká moc, pacholků velká moc — můj Bože spěj mu na pomoc, můj Bože na pomoc!“ Jenže v té staré baladě byli to konec konců pacholci rytířští, kdežto já míval většinou v životě štěstí na pacholky málo rytířské.

Tato kniha nechce být a není historická; nechce být a není sbírkou dokumentů literárně historických; nechce být a není archivem. Co rozhodlo při výběru těchto čtyřicetipěti statí, které tu uveřejňuji, jest jen síla jejich životnosti: zhavý dostřel do života, maximalistická vášeň, která je bodá svou ohnivou ostruhou; jen to, že formulují problémy, které nám posud lezou, třeba s jiným jménem, za nehty; že přinášejí mé zkušenosti bolesti vykvašené, jež dosud ani nevystydly ani neosleply a na nichž se může posud orientovat přítomnost.

Řekl jsem, že se pokládám za kritika-básníka, za kritika-umělce, což jest zde míněno jako označení rodové a ne jako kvalita osobní. A pro něho platí tento zákon z hory Olympu: pokavaď to které dílo básníka nebo umělce zajímá a vzrušuje, pokud se jím obírá ve své mysli, pokud ho znepokojuje, potud není dotvořeno; a potud má umělec nebo básník nejen nezadatelné právo, nýbrž přímo svatou povinnost, nenechat je ležet jako mrtvý balvan ve své dílně, nýbrž pracovat na něm, dotvářet je ze všech sil, přibližovat je co nejvíc dokonalosti. Z této povinnosti neslevuji nikomu ani prášku — tím méně mohl jsem z ní slevit něco sobě. Proto jsem své texty nejen zrevidoval, nýbrž pravidlem i zdokonalil, někde doplnil, někde zkrátil, jinde posléze opravil, a někdy dokonce podle starých náčrtů a poznámek, které jsem náhodou našel ve svých starých papírech; ovšem ani původního soudu, ani původní metody, ani původní struktury není se tím

nikde dotčeno. Někde text přímo po takových uměleckých retuších volal, neboť byl zkomolen tiskárnou nebo redakcí, které mu ne vždycky rozuměly, jindy neměl jsem sám tehdy dost nutné síly, abych dobojoval boj o zákonný výraz — uvízl jsem v půli, v zamlženosti nebo v manýře.

V červenci 1934